

Учитель – учень: досвід і шляхи розвитку демократичного стилю стосунків

(Підготувала соціальний педагог ЗОШ I-III ст. №6 Прохорова Т.Ю.)

Нехай учитель поспішає до дітей, радіє кожній зустрічі з ними, тоді й діти поспішатимуть у школу і щиро радітимуть кожній зустрічі зі своїм учителем.

III. Амонашвілі

Ми, педагоги, належимо до категорії людей, для кого спілкування є невід'ємною частиною професії, і тому культура спілкування для нас є дуже важливою. Вона характеризується не тільки вмінням стисло і чітко формулювати думки, але і доводити їх правильність і переконувати в цьому інших.

Магістральний напрям перебудови системи освіти, який висуває все наше життя, - гуманістична педагогіка співробітництва вчителів і дітей. Мабуть, жодна сфера нашої діяльності не вимагає від нас такого мистецтва володіти собою, як спілкування з дітьми. Наш талант, наша майстерність починається саме з цього мистецтва.

Стиль педагогічного спілкування залежить від особистісних якостей педагога і комунікативної ситуації. Від того, яку позицію вибирає вчитель у педагогічному спілкуванні, залежить стиль його керівництва учнями – авторитарний, демократичний чи ліберальний.

Пропоную Вам за допомогою опитувальника визначити особливості свого стилю керівництва.

Інструкція: уважно прочитайте запитання, проаналізуйте своє уявлення, думки, поведінку, виберіть той варіант відповіді, який вам найбільше підходить.

Опитувальник домінуючого стилю керівництва педагога

1. Чи вважаєте ви, що дитина повинна:

- а) ділитися з вами своїми думками, почуттями;
- б) говорити вам тільки те, що вона сама захоче;
- в) залишати свої думки й переживання при собі.

2. Якщо учень узяв у іншого учня олівець чи ручку, то ви:

- а) щиро з ним поговорите й дасте можливість йому самому прийняти потрібне рішення;
- б) дасте можливість самим дітям розібратись у своїх проблемах;
- в) повідомите про це всім дітям і примусите повернути взяте з вибаченням.

	Ключ для обробки відповідей									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	2	3	2	2	3	1	2	3	1	2
б	3	1	3	1	2	2	3	1	2	1
в	1	2	1	3	1	3	1	2	3	3

Загальна сума балів, що характеризує стиль педагога.

25-30 балів – домінує демократичний стиль;

20-24 балів – схильність до авторитарного стилю;

10-19 балів – яскраво виражений ліберальний стиль.

(Характеристика стилів міститься у додатку 1)

Стиль спілкування педагога впливає на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утричі вища, а кількість неврологічних розладів у два раз більше, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

Найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів є демократичний стиль. Він передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва – опора на ініціативу класу.

Розрізняють іще поняття “індивідуальний стиль педагогічного спілкування”.

Практика свідчить, що нерідко один і той же метод впливу, який використовується різними педагогами, дає неоднаковий ефект, і не тому, що не відповідає ситуації, а тому, що чужий самій особистості педагога.

Можливі випадки формування не індивідуального стилю, а псевдостилю, який проявляється у виробленні помилкових, хибних індивідуальних прийомів і способів роботи, що не забезпечують високі результати діяльності і затримують розвиток здібностей. Псевдостиль, на думку Є. С. Клімова, – це система прийомів, які забезпечують ситуаційний пристосувальний ефект і з принципової точки зору не можуть бути прийнятими. Псевдостиль може формуватися по-різному:

стихійно – на основі незнання справжніх прийомів і способів роботи, незнання своїх індивідуальних особливостей; шляхом наслідування "зразків" товаришів, викладачів, учителів-наставників, у яких зовсім інші типологічні особливості. Формування псевдостилю небезпечно тим, що вчитель, який виробив неправильний стиль, закріплює його, а процес перероблення завжди більш складний і важкий.

Суть педагогіки співробітництва в ланцюжку вчитель – учень полягає в тому, що її можна реалізувати лише на основі найвищого рівня культури професійного спілкування.

По-перше, ми мусимо любити дітей такими, як вони є. Потрібно однаково любити і непослуха, і слухняного, і розумного, і тугодума, і ледачого, і роботящого. А ще потрібно, щоб доброту нашої душі ми ділили порівну між своїми вихованцями, однак у формах, необхідних у кожному конкретному випадку. Доброта і любов до дітей мають бути не тільки внутрішнім станом душі, а й головним мотивом, стимулом нашої педагогічної діяльності, спілкування з дитиною чи з усім класом.

Доброта і любов до дітей не дозволяє нам грубо поводитися з ними, принижувати їхні самолюбство та гідність, кричати на них, залякувати їх, не помічати смутку і не радіти успіху кожного з них, не приходити до них на допомогу без затримки, виказувати недовіру. Педагог доброї душі, котрий усім серцем любить дитину, частіше всміхається, він живе справжнім педагогічним життям і в тому знаходить своє професійне щастя.

По-друге, ми повинні розуміти дітей. Дитина маленька, але справи та турботи у неї великі. І якщо ми дійсно хочемо виростити своїх дітей справжніми людьми, то зовсім не обов'язково сповільнювати їхнє сьогодинське дитяче життя й примушувати з усією серйозністю думати про своє майбутнє. Розуміти дітей – значить стати на їхню позицію, цінувати їхні відчуття, сприймати їх турботи і справи як серйозні і зважати на них. До цих турбот і справ потрібно ставитися не поблажливо, а з повагою, зацікавлено, по-діловому.

По-третє, нам необхідно бути оптимістами. Ми зобов'язані вірити в свою педагогіку, вірити в силу виховання. Якщо в колективі створено і підтримується здоровий морально-психологічний клімат, успіхи учнів не змусять чекати на себе.

Вправа «Побачення»

Кожна група отримує конверт із набором окремих речень, які потрібно розташувати послідовно, керуючись логікою, щоб вийшло змістовне оповідання. Потім представник кожної групи презентує результат.

Перелік речень.

Він розумів, що тільки вона могла зробити його щасливим.

Потяг рушив.

Чи має щось сенс у цьому житті?

Почулося скреготання заліза.

Він узяв її за руку.

Десь загавкав пес.

Пролунав постріл.

Його серце тьохнуло.

Ця зустріч остання.

Її очі були заплющені.

Було вже пізно.

Місяць – немов великий апельсин.

Він поглянув на неї.

Як правило, завжди запитують: «Як правильно звучить оповідання?»

Відповідь. Люди звикли діяти стереотипно, оглядаючись на кимсь придумані канони. Тут немає правильної або неправильної відповіді. У кожного вийшло своє оповідання, і кожен може пояснити логіку його побудови. Ми вчимося приймати і поважати думку інших, адже вони мають право на існування.

Єдиний загальношкільний колектив, що становить співдружність учителів та учнів, утверджує спілкування, за якого безумовна рівність учителя й школяра, навіть найменшого, передбачає право кожного на повагу, довіру, взаємну вимогливість як неодмінну умову їх плідного співробітництва.

Таке спілкування не є самоціллю, воно є засобом виховання, розвитку, вдосконалення особистості людини, основною характеристикою якої має стати внутрішнє відчуття свободи та особистої гідності.

Культурою педагогічного спілкування оволодівають лише працелюбні, допитливі люди, що перебувають у постійному пошуку, а тому, якщо чогось не вмієте – навчіться, а головне, - невтомно вдосконалюючи форми спілкування з дітьми. Пам'ятайте: сучасний учитель справедливий, об'єктивний; часто і охоче посміхається; має хороше почуття гумору; природно поводить себе; веселий, тактовний; упевнений в собі, дисциплінований; уміє посміятися над собою, самокритичний; швидко викликає людину на розмову, чуйний; усвідомлює свої обмежені можливості і те, що у нього немає відповідей на усі питання; доброзичливий, з ним легко в спілкуванні; відповідальний, відкритий, щирий; працелюбний, порядний, культурний.

Чітко висловлюйте свої думки, будьте ввічливим і чемним співрозмовником. Говоріть прямо і чітко те, що ви хочете сказати. Не накидайтеся відразу на учня із звинуваченнями і засудженням. Не треба порівнянь і узагальнень. Не вживайте у своїй мові занадто емоційні слова і епітети з яскраво вираженим негативним забарвленням.

Свого часу відомий російський поет написав: «Нам не дано предугадать, Как слово наше отзовется, Посеять в душах благодать, Увы, не всякий раз даётся. Но мы обязаны мечтать О дивном времени, о веке, Когда цветком прекрасным стать Сумеет личность человека». Робімо ж усе для того, аби особистості наших учнів у майбутньому стали тими прекрасними «квітами».

ДОДАТОК 1

ХАРАКТЕРИСТИКА СТИЛІВ СПІЛКУВАННЯ

Авторитарний. За такого стилю спілкування вчитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає кожну конкретну мету, виходячи лише з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Авторитарному стилеві властивий диктат, який перетворює одного з учасників комунікативної взаємодії на пасивного виконавця, пригнічує його самостійність та ініціативу. Авторитарний вчитель, самочинно визначаючи спрямованість діяльності групи, гальмує ініціативу, пригнічує учнів. Головні форми взаємодії за такого стилю спілкування - наказ, вказівка, інструкція, догана. Навіть подяка за таких обставин звучить як докір: "Ти добре сьогодні відповідав. Не чекав від тебе такого". А реакцією на помилки учнів часто є висміювання, звучать різкі слова. Вчитель нетерпимий до заперечень. Усе це породжує несприятливий психологічний клімат, пригнічує ініціативу і відповідальність, гальмує формування колективістських якостей, розвиває у дітей невпевненість.

Цей стиль з точки зору гуманізації та демократизації європейської і світової освіти вважається абсолютно неприйнятним, оскільки порушує права особистості. Європейські вчені дійшли таких висновків:

– авторитарний стиль дає змогу підтримувати високий рівень дисципліни та результативності навчального процесу, проте лише за умови постійного демонстрування влади вчителя;

– зовнішні показники дисциплінованості та комфортності учнів не завжди є виявом злагоди, а внутрішній психічний конфлікт, підґрунтям якого є підсвідомий протест учня проти диктату вчителя, часто виражається в різноманітних формах девіантної та антисоціальної поведінки молоді особистості.

Ліберальний (поблажливий, анархічний). Такий стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальність. Формально виконуючи свої обов'язки, учитель, що застосовує подібний стиль, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням лише викладацької функції. Зазначений стиль є засобом реалізації тактики невтручання, в основі якої лежить байдужість і незацікавленість проблемами шкільного життя. За ліберального стилю в учителя немає стійкої педагогічної позиції, вона виявляється у невтручанні, низькому рівні вимог до виховання. Наслідком такої позиції вчителя є втрата поваги і контролю над школярами, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів.

Найбільш оптимальний і водночас найскладніший стиль, безперечно, – **демократичний**.

Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу, на думці колективу, покликаний донести мету діяльності до свідомості кожного учня і залучити усіх до активної участі у спільній діяльності. Основу керування в даному випадку складає опора на ініціативу класу.

Основними способами взаємодії є заохочення, порада, інформування, координація, що розвиває в учнів впевненість в собі, ініціативність. З усвідомленням відповідальності, підвищенням зацікавленості розвивається здатність свідомо, самостійно і творчо працювати, що забезпечує стабільний результат діяльності і закладає надійний фундамент в розвитку особистості. Демократичний стиль — найбільш сприятливий спосіб організації реального співробітництва педагога і школярів.

Пропонують три засадові умови підтримання вчителем демократичних взаємин з учнями:

- вчитель є зразком, прототипом дорослості, гідною моделлю для наслідування;

- учитель виконує радше функцію арбітра, ніж судді, він не перешкоджає формуванню позитивного «Я-образу» учня й уникає засудження незадовільних вчинків «з висоти кафедри»;

- вчитель допомагає дітям усвідомлювати власні дії, обмірковувати їх і передбачати можливі наслідки.

Демократичний стиль спілкування педагога з учнями позитивно виявляється у ефективності навчально-виховного процесу, оскільки він динамічний, гнучкий, виявляє соціально-психологічну своєрідність педагога та учня.